

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่สงวนชีวมณฑล

มนุษย์ต่างมีความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งต้องการใช้เป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต ใช้ในการผลิตเพื่อสร้างผลกำไร ใช้เพื่อนันทนาการ และใช้ในกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ไม่มีขีดจำกัด และหากใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่คำนึงถึงความต้องการของผู้อื่น ความต้องการของชนรุ่นหลัง และผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ทรัพยากรธรรมชาติก็จะค่อยๆ หดไป สิ่งมีชีวิตบางชนิดอาจถึงกับสูญพันธุ์ และอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์โดยตรง¹

การรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่ยังเหลืออยู่จึงเป็นสิ่งจำเป็น และวิธีการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่ได้ผลดีที่สุดวิธีหนึ่ง คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ แต่การอนุรักษ์โดยหวงกันมิให้ใช้ประโยชน์ ย่อมขัดต่อความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์จึงมักฝ่าฝืนมาตรการในการอนุรักษ์ด้วยการลักลอบเข้าไปใช้ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีอยู่อย่างสมบูรณ์ในเขตอนุรักษ์โดยไม่คำนึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นภายหลัง ไม่มีการชั่งน้ำหนักประโยชน์ที่ได้รับในปัจจุบันกับประโยชน์ที่อาจได้รับในอนาคตจากทรัพยากรธรรมชาติที่สูญเสียไป ไม่เกิดความรู้สึกหวงแหน และไม่รู้สึกว่าทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นเป็นของตน จึงไม่มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ดังนั้น จึงเกิดความพยายามที่จะสร้างความสมดุลระหว่างความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์กับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จนเกิดเป็นหลักการสำคัญของพื้นที่สงวนชีวมณฑลที่ต้องการให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมอย่างสมดุล ซึ่งเป็นหลักการที่ไม่แยกมนุษย์ออกจากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ มีแนวคิดที่มนุษย์ต้องอยู่กับสิ่งแวดล้อม ต้องมีเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ต้องเกื้อกูล

¹ ประวิตร ชูศิลป์, “มนุษย์กับปัญหาสิ่งแวดล้อม”, สถาบันราชภัฏพิบูลย์สงคราม, <<http://www.psu.ac.th/presi1/chapter10.doc>>, 15 กันยายน 2553.

สิ่งแวดล้อม และต้องสามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมโดยไม่มีการหวงห้าม แต่ต้องใช้อย่างถูกต้องและยั่งยืน²

พื้นที่สงวนชีวมณฑลจึงถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนของความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยพยายามตอบคำถามว่า ทำอย่างไรเราจึงจะสามารถอนุรักษ์ความหลากหลายของพืช สัตว์ และจุลินทรีย์ซึ่งเป็นองค์ประกอบของชีวมณฑล (Biosphere) และดูแลรักษาระบบนิเวศตามธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ไว้ได้ เพื่อนำมาตอบสนองต่อความจำเป็นและความต้องการใช้ทรัพยากรชีวภาพของประชากรที่เพิ่มจำนวนขึ้นทุกขณะ และทำอย่างไรจึงจะเกิดความสอดคล้องระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล³

ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่เล็งเห็นความสำคัญของพื้นที่สงวนชีวมณฑลและผลดีของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพตามแนวคิดของโครงการมนุษย์และชีวมณฑล จึงได้เสนอพื้นที่ในประเทศไทยให้เป็นพื้นที่สงวนชีวมณฑล และปัจจุบันยูเนสโกได้ประกาศให้พื้นที่ในประเทศไทยเป็นพื้นที่สงวนชีวมณฑลแล้ว 4 แห่ง ได้แก่ พื้นที่สงวนชีวมณฑลสะแกราช (อยู่ในความรับผิดชอบของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย) พื้นที่สงวนชีวมณฑลแม่สา-ห้วยคอกม้า (อยู่ในความรับผิดชอบของกรมป่าไม้) พื้นที่

² กรมป่าไม้ สำนักเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ และศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพ ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, “การบรรยายพิเศษเรื่อง บทบาทของประเทศไทยกับโครงการมนุษย์และชีวมณฑลของยูเนสโก”, รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการฉลองครบรอบ 30 ปี โครงการมนุษย์และชีวมณฑล เรื่อง คน ป่าไม้ และพื้นที่สงวนชีวมณฑล (Man and Biosphere Reserve), 16 พฤศจิกายน 2544, น. 10.

³ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม, “ความเป็นมาของพื้นที่สงวนชีวมณฑล”, ทำความเข้าใจ เรื่อง พื้นที่สงวนชีวมณฑล, น. 2.

สงวนชีวมณฑลสวนสัก-ห้วยทาก (อยู่ในความรับผิดชอบของกรมป่าไม้) และพื้นที่สงวนชีวมณฑลระนอง (อยู่ในความรับผิดชอบของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง)⁴

พื้นที่สงวนชีวมณฑลสะแกราชเป็นพื้นที่ที่มีระบบนิเวศธรรมชาติ (Natural Ecosystem) ที่สำคัญแห่งหนึ่ง ซึ่งมีองค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพืชพรรณ ป่าไม้ และสัตว์ป่า ตลอดจนวัฏจักรขององค์ประกอบทางกายภาพ ได้แก่ ปฏิกริยาอุกโชของดิน น้ำ อากาศ แสงแดด ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้การทำงานของระบบนิเวศสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อีกทั้งเป็นพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่มีความหลากหลาย เช่น สภาพป่าไม้ ธรณีสัณฐาน ลักษณะของดินและความชื้น⁵ และเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง มีระบบการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลที่ดี โดยยูเนสโกได้ประกาศให้สถานีวิจัยสิ่งแวดล้อมสะแกราชเป็นพื้นที่สงวนชีวมณฑลที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลกเมื่อ พ.ศ. 2517 เนื่องจากมีลักษณะเฉพาะของป่าดิบแล้งและป่าเต็งรัง สามารถเดินทางเข้าถึงได้สะดวก และมีการสนับสนุนการวิจัยด้านสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยาในพื้นที่สถานีวิจัยสิ่งแวดล้อมสะแกราชอย่างต่อเนื่อง มีผลงานเป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงการวิชาการทั้งในและต่างประเทศ และเป็นที่ยอมรับของวงการพื้นที่สงวนชีวมณฑลของโลก⁶ และได้รับการยอมรับในการประชุมสภาว่าด้วยพื้นที่สงวนชีวมณฑล ที่ประเทศรัสเซีย ว่าเป็น 1 ใน 10 ของพื้นที่สงวนชีวมณฑลที่มีผลงานวิจัยมากที่สุด⁷ ดังนั้น พื้นที่สงวนชีวมณฑลสะแกราชจึงเหมาะแก่การยกขึ้นมาเป็นกรณีศึกษาเพื่อจะได้เป็นแบบอย่างในการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลแห่งอื่นต่อไป

⁴ กลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความหลากหลายทางชีวภาพ, <http://chm-thai.onep.go.th/chm/MarineBio/WEBPAGE_USED/National%0Park.html>, 22 พฤศจิกายน 2553.

⁵ นิสสัย ศรีปลั่ง และสมศักดิ์ ศุภวรรธน์, “การสร้างระบบการจัดเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาและติดตามผลของระบบนิเวศป่าไม้โดยวิธีตารางกริดในพื้นที่สงวนชีวมณฑลสะแกราช”, พฤศจิกายน 2544, น. 1.

⁶ สำนักเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม สหประชาชาติ, “พื้นที่สงวนชีวมณฑลในประเทศไทย : การดำเนินงานที่ผ่านมา”, วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม สหประชาชาติ (The Bulletin of the Thai National Commission for UNESCO), ปีที่ 29 ฉบับที่ 2 เมษายน – มิถุนายน 2540, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2541), น. 13.

⁷ กรมป่าไม้ สำนักเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาหลักการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑล ทั้งหลักสากลและหลักการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลสะแกราช
2. เพื่อศึกษาถึงระบบ หลักการ กฎหมายที่ใช้ในการจัดการ และการดำเนินการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลสะแกราช
3. เพื่อให้ทราบถึงปัญหาของการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลสะแกราชและเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหา

3. ขอบเขตของการศึกษา

มุ่งศึกษาระบบ หลักการ กฎหมายที่ใช้ในการจัดการ และการดำเนินการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลสะแกราช เพื่อวิเคราะห์ถึงปัญหาในการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑล ศึกษาและพิจารณาถึงความสอดคล้องกับหลักสากลในการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลที่ UNESCO กำหนด เพื่อที่จะได้เป็นตัวอย่างและเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลอื่น

4. สมมติฐาน

การดำเนินการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลของประเทศไทยมีปัญหาหลายประการ เนื่องจากไม่มีกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลโดยเฉพาะ ดังนั้นจึงควรผลักดันให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งพื้นที่สงวนชีวมณฑล

และศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพ ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, “การอภิปรายเรื่อง ความร่วมมือแบบพหุภาคี : นโยบายและบทบาทขององค์การยูเนสโกเพื่อโครงการมนุษย์และพื้นที่สงวนชีวมณฑล โดยรองศาสตราจารย์ชูบ เข็มนาถ”, รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการ ฉลองครบรอบ 30 ปี โครงการมนุษย์และชีวมณฑล เรื่อง คน ป่าไม้ และพื้นที่สงวนชีวมณฑล (Man and Biosphere Reserve), 16 พฤศจิกายน 2544, 2545, น. 23.

5. วิธีการศึกษาวิจัย

ศึกษาจากเอกสาร และการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของพื้นที่สงวนชีวมณฑลสะแกกราช (สถานีวิจัยสิ่งแวดล้อมสะแกกราช) เจ้าหน้าที่สำนักเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ กระทรวงศึกษาธิการ เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี่ รวมถึงการค้นคว้าข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตเกี่ยวกับหลักสากลในการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลและการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลของประเทศไทย

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดความรู้ความเข้าใจในการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลของประเทศไทย
2. ทราบถึงปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาในการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลสะแกกราช
3. ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ
4. เป็นแนวทางในการปรับปรุงการดำเนินการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑล การแก้ไข การพัฒนา และการปรับปรุง กฎหมายและนโยบายในการจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑลของประเทศไทย